

MÔ HÌNH PHÁT TRIỂN PHẦN MỀM CƠ BẢN

Nguyễn Minh Hiền

Ngày 5 tháng 3 năm 2024

Mục lục

Giới thiệu mô hình phát triển phần mềm	3
1 Mô hình thác nước (Waterfall model)	4
1.1 Định nghĩa	4
1.2 Ưu điểm	5
1.3 Nhược điểm	6
1.4 Khi nào sử dụng	7
2 Mô hình chữ V (V model)	8
2.1 Định nghĩa	8
2.2 Ưu điểm	9
2.3 Nhược điểm	10
2.4 Khi nào sử dụng	10
3 Mô hình bản mẫu (Prototype model)	11
3.1 Định nghĩa	11
3.2 Ưu điểm	12
3.3 Nhược điểm	12

3.4	Khi nào sử dụng	12
4	Mô hình xoắn ốc (Spiral model)	13
4.1	Định nghĩa	13
4.2	Ưu điểm	15
4.3	Nhược điểm	15
4.4	Khi nào sử dụng	16

Giới thiệu mô hình phát triển phần mềm

Đầu tiên, mô hình là mô phỏng lại một quy trình nào đó đã được thực hiện thành công trong thực tế để có thể áp dụng vào các quy trình khác.

Ví dụ: Mô hình xóa đói giảm nghèo. Khi các công việc, cách làm xóa đói giảm nghèo đã được thực hiện thành công ở một nơi nào đó, thì chính quyền có thể khái quát nó thành một mô hình để áp dụng vào các nơi khác mà có những điều kiện về tự nhiên, về xã hội tương đồng.

Thứ hai, vòng đời của một phần mềm bao gồm hai giai đoạn:

- Giai đoạn phát triển phần mềm: bao gồm các hoạt động:
  - Phân tích và đặc tả yêu cầu
  - Thiết kế
  - Implementing và kiểm thử đơn vị
  - Kiểm thử
- Giai đoạn vận hành và bảo trì

Như vậy, mô hình phát triển phần mềm là khái quát lại một cách làm phần mềm có hiệu quả được đúc rút từ kinh nghiệm, thành công trong thực tế. Mô hình này bao gồm các pha, các nguyên tắc, nguyên lý để hướng đến mục tiêu cuối cùng là phát triển phần mềm một cách hiệu quả nhất.

Mỗi mô hình phát triển phần mềm đều có những ưu nhược điểm riêng, và phù hợp với các dự án có một số đặc điểm nhất định. Do đó, việc lựa chọn mô hình phát triển phần mềm phù hợp với dự án là một vấn đề tối quan trọng quyết định đến thành công của dự án.

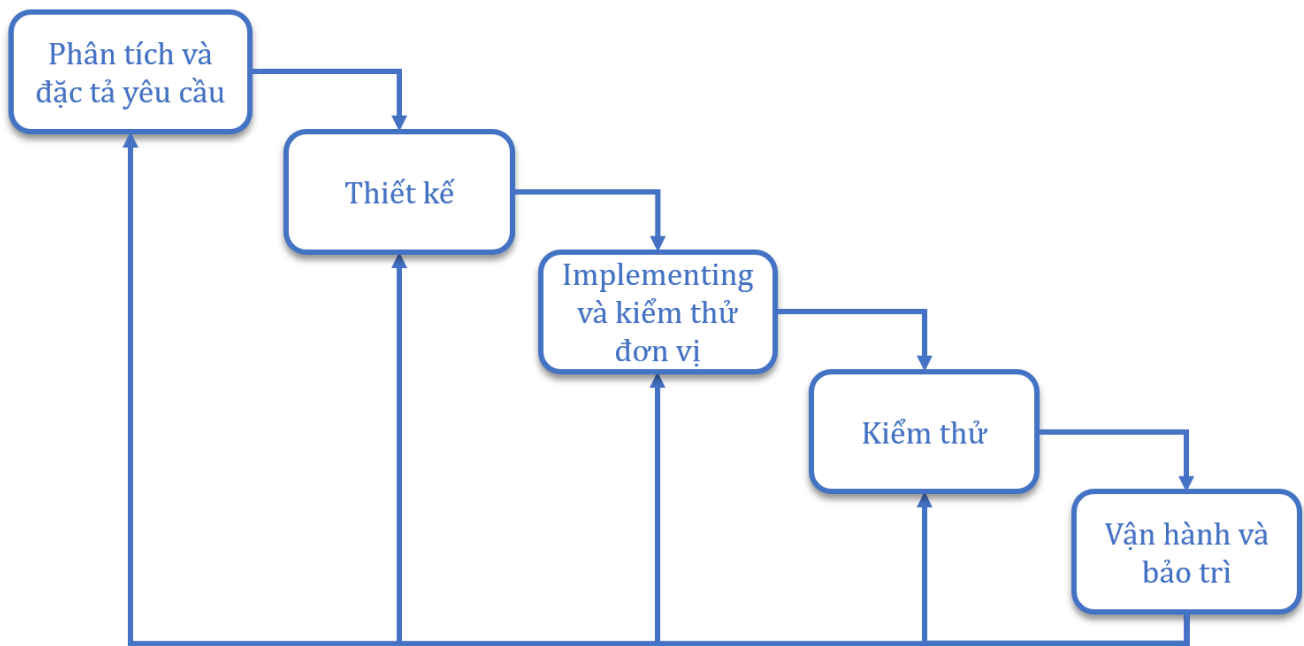
1 Mô hình thác nước (Waterfall model)

1.1 Định nghĩa

Mô hình thác nước là mô hình phát triển phần mềm đầu tiên, sơ khai nhất, tự nhiên nhất và vẫn còn phổ biến đến hiện nay.

Mô hình này chia quá trình phát triển phần mềm thành các giai đoạn tuần tự (các pha), nghĩa là hoàn thành pha này mới có tài liệu để chuyển sang được pha tiếp theo. Điều này khá giống với dòng thác nước, nước đổ từ bậc trên xuống bậc dưới vậy, bậc trên phải đầy thì nước mới tràn xuống bậc dưới.

Từ vòng đời của một phần mềm, *mô hình thác nước* được xây dựng như sau:

Hình 1: Mô hình thác nước

Tuy nhiên, không phải pha nào cũng có thể thực hiện một cách hoàn hảo. Lỗi có thể xảy ra ở bất kỳ pha nào, tại bất kỳ thời điểm nào, và giả sử lỗi được phát hiện là của pha trước đó thì ta cần phải quay lại pha trước đó để sửa. Một điều

cần chú ý là để đảm bảo tính tuần tự của *mô hình thác nước*, khi gặp lỗi, ta phải dừng pha đang làm lại (nói cách khác là dừng cả quy trình lại), lật lại pha trước đó để xem vấn đề ở đâu và sửa lỗi. Điều này có thể gây đến nhiều hệ lụy sẽ được đề cập ở phần nhược điểm bên dưới.

1.2 Ưu điểm

Dễ hiểu, dễ học

Có thể thấy, *mô hình thác nước* là mô hình cơ bản nhất: chỉ là việc triển khai tuần tự các hoạt động trong vòng đời phát triển của một phần mềm thành các pha. Việc triển khai tuần tự nghĩa là các hoạt động được thực hiện một cách rõ ràng, lần lượt, không có sự chồng chéo giữa các hoạt động. Điều này giúp cho việc hiểu và học mô hình này trở nên dễ dàng hơn.

Đảm bảo được phần mềm có chất lượng cao

Khi đã xác định sử dụng *mô hình thác nước* để phát triển phần mềm thì người ta cũng xác định việc triển khai tuần tự các pha. Nhận thức được điều đó, họ luôn phải cẩn thận trong từng bước bởi rất ít cơ hội để quay lại và sửa lỗi. Mỗi lần làm cần kiểm tra lại, cần có tài liệu đầy đủ. Và mỗi pha cũng cần làm sao cho việc quay lại và sửa lỗi tốn ít thời gian và kinh phí nhất có thể.

Dễ quản lý

Quy trình phát triển phần mềm theo *mô hình thác nước* dễ quản lý do việc triển khai theo từng pha nên dễ quản lý tiến độ. Pha sau cũng luôn có cái nhìn tổng thể về hệ thống của các pha trước nên *mô hình thác nước* sẽ có chất lượng cao hơn các mô hình làm từng phần.

1.3 Nhược điểm

Chỉ phù hợp với dự án vừa và nhỏ

Vấn đề này sẽ được phân tích ở bên dưới

Chi phí cao và thời gian lâu

Về chi phí cao, do việc triển khai tuần tự và làm cẩn thận từng pha để phần mềm đầu ra có chất lượng cao nên chi phí sẽ tăng lên.

Về thời gian, do việc triển khai tuần tự nên mỗi thời điểm chỉ có một pha được thực hiện nên thời gian sẽ kéo dài hơn so với các mô hình khác.

Chưa kể nếu có lỗi xảy ra ở pha nào đó, việc dừng quy trình để quay lại pha trước đó sẽ làm tăng thêm thời gian và chi phí.

Không linh hoạt, nếu phát hiện lỗi ở những bước cuối là thảm họa

Do việc triển khai tuần tự nên nếu có lỗi xảy ra ở pha nào đó, cần dừng quy trình để quay lại các pha trước đó, từ đó làm tăng thời gian và chi phí để chỉnh sửa. Điều này thật sự không linh hoạt nếu khách hàng thường xuyên thay đổi yêu cầu.

Giả sử lỗi bắt nguồn từ những pha đầu tiên những đến bước cuối mới phát hiện thì ta cần rất nhiều thời gian, chi phí để rework lại tất cả các bước. Hệ quả là chúng ta có thể hết thời gian giao phần mềm cho khách hàng, hoặc hết kinh phí để hoàn thành dự án.

Tất cả các yêu cầu phải rõ ràng

Ví dụ về một yêu cầu không rõ ràng: Khách hàng yêu cầu một phần mềm hiệu quả. Nhưng người ta vẫn chưa biết nó là cái gì, nó làm được những gì, nó dùng như thế nào.

Khi khách hàng có yêu cầu về phần mềm chưa rõ ràng (dù chỉ là một trong nhiều yêu cầu), thì ta không thể sử dụng *mô hình thác nước* bởi yêu cầu đó sẽ khiến ta phải dừng pha *phân tích và đặc tả yêu cầu* lại cho đến khi yêu cầu rõ ràng.

Kiểm thử muộn và chung chung

Kiểm thử bao gồm có 4 mức: kiểm thử đơn vị, kiểm thử tích hợp, kiểm thử hệ thống và kiểm thử chấp nhận. Việc kiểm thử chỉ thực hiện khi có sản phẩm hay một phần sản phẩm cuối cùng.

Có thể thấy trong *mô hình thác nước*, lần đầu tiên khách hàng nhìn thấy sản phẩm (ở bước kiểm thử chấp nhận) cũng là thời điểm họ sử dụng phần mềm luôn.

Một nguyên tắc cơ bản của phát triển phần mềm là cố gắng đưa người dùng vào test sớm nhất có thể. Tuy nhiên, với đặc điểm trên thì *mô hình thác nước* không thể triển khai được nguyên tắc này. Điều đó có thể dẫn đến các hệ lụy sau:

- Nếu phần mềm chưa đáp ứng được yêu cầu của khách hàng hay UI/UX không tốt, thì ta sẽ không kịp sửa cho khách hàng được.
- Thời gian đào tạo người dùng ngắn.
Khi phát triển phần mềm, có nhiều lỗi phát sinh là do khách hàng không biết cách sử dụng phần mềm, chứ không phải do lỗi của phần mềm. Do đó, ta cần đào tạo khách hàng để họ có thể dùng thạo phần mềm. Mức hài lòng của khách hàng cũng phụ thuộc rất nhiều vào việc họ có thể sử dụng phần mềm một cách thành thạo hay không.
Tuy nhiên, trong *mô hình thác nước*, lần đầu nhìn thấy sản phẩm cũng là lúc khách hàng phải học cách sử dụng nó luôn nên họ rất dễ vấp khi dùng. Điều này khó hơn hẳn với việc họ được liên tục hỏi ý kiến hay nhìn thấy, dùng thử một phần của phần mềm trước.

1.4 Khi nào sử dụng

Mô hình thác nước chỉ phù hợp với các dự án vừa và nhỏ, yêu cầu rõ ràng.

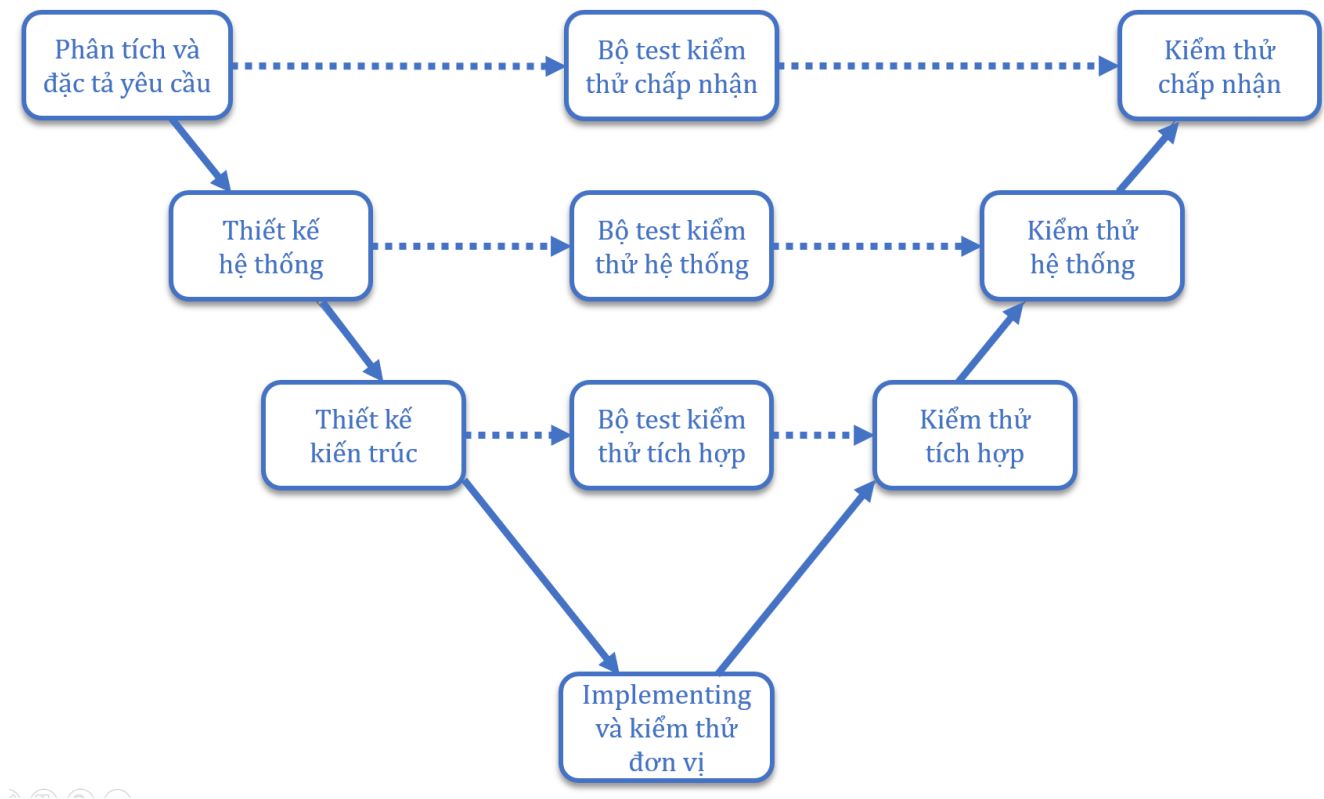
Nó không phù hợp với các dự án lớn bởi rủi ro cao, nên nếu sử dụng chỉ làm tăng chi phí, thời gian bởi nếu có lỗi xảy ra ở pha nào đó, ta cần dừng quy trình để quay lại pha trước sửa lỗi. Tương tự, nó cũng không phù hợp với các dự án mà yêu cầu thay đổi thường xuyên.

Với yêu cầu không rõ ràng, *mô hình thác nước* cũng không phù hợp vì ta phải dừng lại ở pha đặc tả yêu cầu cho đến khi yêu cầu rõ ràng.

2 Mô hình chữ V (V model)

2.1 Định nghĩa

Mô hình chữ V là mô hình phát triển phần mềm được cải tiến từ *mô hình thác nước*. Về cơ bản, *mô hình chữ V* cũng triển khai tuần tự các pha như *mô hình thác nước*.

Hình 2: Mô hình chữ V

Tuy nhiên, *mô hình chữ V* cải tiến từ *mô hình thác nước* ở hai điểm sau:

- **Đẩy việc sinh test lên sớm hơn**

Trong *mô hình thác nước*, kiểm thử chỉ thực hiện sau pha *implementing* và *kiểm thử đơn vị*. Nói chính xác hơn là sau pha này mới thực hiện việc sinh

test và kiểm thử. Đầu ra của các pha *phân tích và đặc tả yêu cầu*, *thiết kế* chỉ có tài liệu cho các pha sau.

Trong *mô hình chữ V*, người ta đẩy việc sinh test lên sớm hơn. Ví dụ, với pha *phân tích và đặc tả yêu cầu*, đầu ra sẽ có thêm các bộ test cho pha đó. Sau này khi có sản phẩm hoàn chỉnh để kiểm thử, chỉ cần qua được các bộ test này là sản phẩm đáp ứng được đặc tả yêu cầu. Tương tự với pha *thiết kế*.

- **Phân chia kiểm thử thành nhiều mức**

Trong *mô hình thác nước*, việc kiểm thử vẫn còn quá chung chung.

Trong *mô hình chữ V*, người ta phân chia kiểm thử thành nhiều mức:

- Kiểm thử đơn vị
- Kiểm thử tích hợp
- Kiểm thử hệ thống
- Kiểm thử chấp nhận

2.2 Ưu điểm

Mô hình chữ V vẫn thừa kế được những ưu điểm của *mô hình thác nước*:

- Dễ hiểu, dễ học. Tuy có chút thay đổi, nhưng *mô hình chữ V* vẫn giữ nguyên cấu trúc tuần tự của *mô hình thác nước* nên vẫn dễ hiểu, dễ học.
- Đảm bảo được phần mềm có chất lượng cao
- Dễ quản lý tiến độ

Tuy nhiên, *mô hình chữ V* còn có những ưu điểm riêng:

- Phân chia kiểm thử thành nhiều mức
Phân chia kiểm thử thành nhiều mức giúp cho việc kiểm thử trở nên chặt chẽ, chi tiết các việc cần làm hơn. Từ đó, chất lượng của phần mềm được đảm bảo hơn.

- Đẩy việc sinh test lên sớm hơn
Đẩy việc sinh test lên sớm hơn giúp cho các test cases tốt hơn, sát hơn với yêu cầu của khách hàng, với thiết kế của phần mềm.
Sau này chỉ cần qua được các test cases này là sản phẩm đáp ứng được yêu cầu hay thiết kế.

2.3 Nhược điểm

Do chỉ cải tiến về phần kiểm thử của *mô hình thác nước* nên *mô hình chữ V* vẫn còn những nhược điểm của *mô hình thác nước*:

- Không linh hoạt, chỉ phù hợp với dự án vừa và nhỏ
- Chi phí cao và thời gian lâu
- Phát hiện lỗi ở những bước cuối là thảm họa
- Tất cả các yêu cầu phải rõ ràng

2.4 Khi nào sử dụng

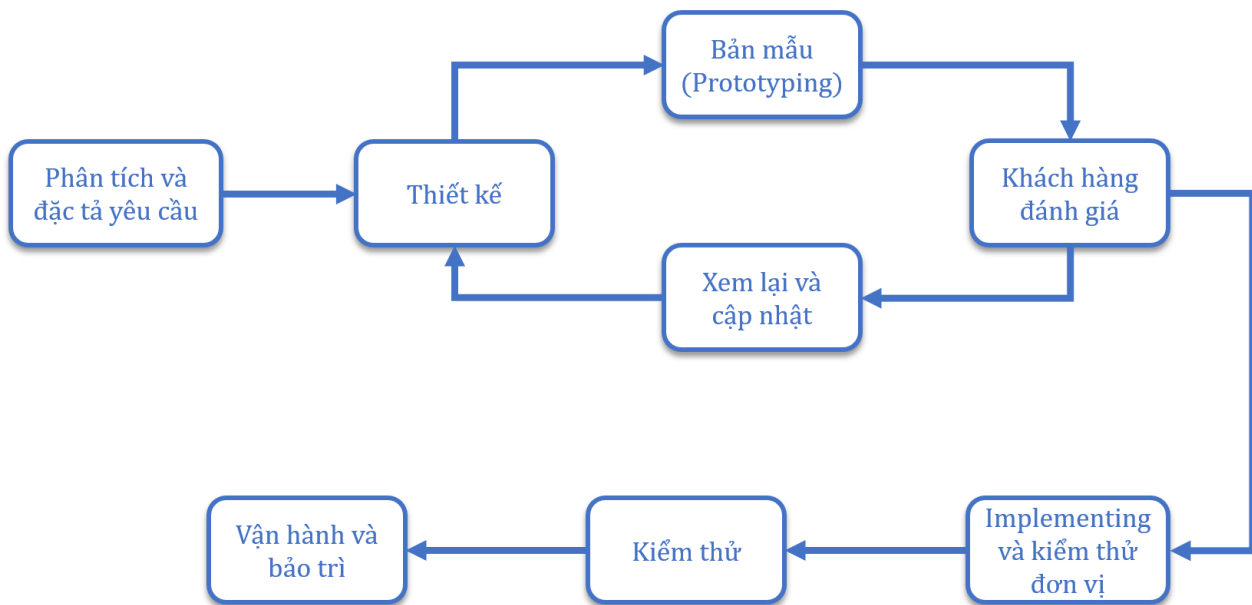
Tương tự với *mô hình thác nước*, *mô hình chữ V* chỉ phù hợp với các dự án vừa và nhỏ, yêu cầu rõ ràng.

Hiện nay, khi nhắc đến mô hình thác nước, chúng ta thường sử dụng *mô hình chữ V* thay cho *mô hình thác nước nguyên thủy* ở Mục 1.

3 Mô hình bản mẫu (Prototype model)

3.1 Định nghĩa

Mô hình bản mẫu là mô hình phát triển phần mềm được xây dựng dựa trên việc tạo ra các bản mẫu (prototype) của phần mềm cho người dùng sử dụng thử.

Hình 3: Mô hình bản mẫu

Khi khách hàng có yêu cầu về phần mềm chưa rõ ràng (dù chỉ là một trong nhiều yêu cầu), thì ta không thể sử dụng *mô hình thác nước* (Xem phần 1.3).

Để giải quyết vấn đề này, *mô hình bản mẫu* sẽ liên tục thiết kế các bản mẫu (một giao diện giả của phần mềm) để cho khách hàng xem và đánh giá cho đến khi họ có thể đưa ra yêu cầu rõ ràng để ta có thể triển khai các pha tiếp theo.

3.2 Ưu điểm

Giải quyết yêu cầu không rõ ràng

Mô hình bản mẫu giải quyết yêu cầu không rõ ràng của khách hàng bằng cách trực quan hóa yêu cầu bằng bản mẫu (một giao diện giả) để khách hàng có thể xem và đưa ra yêu cầu chính xác hơn. Cách này rất hữu dụng khi khách hàng không biết chính xác họ muốn cái gì, họ muốn cái gì nhưng không biết nó như thế nào.

3.3 Nhược điểm

Thời gian và chi phí cho bản mẫu lớn

Chúng ta không thể biết được bao nhiêu bản mẫu cần thiết cho một phần mềm (do điều này phụ thuộc vào ý kiến của khách hàng) nên thời gian cho bản mẫu có thể kéo dài.

Do thời gian cho bản mẫu nhiều nên thời gian và chi phí cho việc thiết kế, implementing, và kiểm thử ít hơn. Hậu quả là chất lượng có vấn đề, tài liệu có thể không đầy đủ.

3.4 Khi nào sử dụng

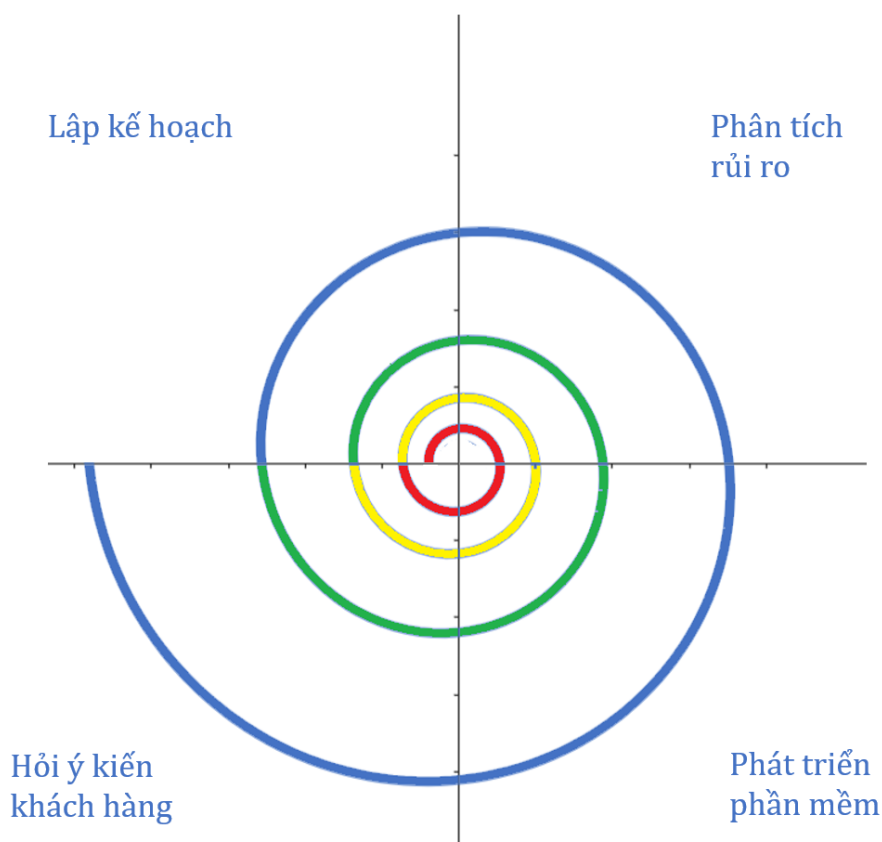
Ý tưởng của mô hình thiết kế rất hay tuy nhiên lại không được sử dụng phổ biến vì thời gian và chi phí cho bản mẫu quá lớn. Vì thế, *mô hình bản mẫu* thường được sử dụng trong các dự án vừa và nhỏ.

Trong thực tế người ta thường dùng ý tưởng bản mẫu như một cách để thu thập yêu cầu của khách hàng.

4 Mô hình xoắn ốc (Spiral model)

4.1 Định nghĩa

Mô hình xoắn ốc là sự kết hợp của *mô hình thác nước*, *mô hình bản mẫu* và phân tích rủi ro, được phát triển theo cách tăng dần (incremental).

Hình 4: Mô hình xoắn ốc

Mỗi pha cũng chính là mỗi vòng xoáy bắt đầu bằng việc lập kế hoạch và kết thúc bằng hỏi ý kiến khách hàng. Sau khi kết thúc một vòng xoáy, có thể tiếp tục

ở một level cao hơn (vòng xoáy tiếp theo) hoặc dừng lại.

Ý tưởng chính của mô hình này là chia để trị. Chúng ta sẽ làm các tính năng cốt lõi (core) trước, sau mới đến các tính năng ở mức trung bình (medium level), cuối cùng là các tính năng ít sử dụng.

Mỗi pha là một vòng xoáy, và mỗi vòng xoáy sẽ có các việc sau:

- **Lập kế hoạch**

Lập kế hoạch cho vòng xoáy này, xác định các mục tiêu, phạm vi, chi phí, thời gian, nguồn lực cần thiết.

- **Phân tích rủi ro**

Phân tích rủi ro cho vòng xoáy này, xác định các rủi ro có thể xảy ra và cách xử lý nó.

Trước tiên cần dự đoán rủi ro: những rủi ro nào có thể xảy ra, xác suất xảy ra là bao nhiêu, hệ quả của các rủi ro? Nếu chấp nhận rủi ro để làm tiếp thì cần đưa ra giải pháp phòng chống như thế nào?

Đây là vấn đề phức tạp, cần những chuyên gia có thâm niên trong quản lý dự án.

- **Phát triển phần mềm**

Một phần *mô hình thác nước* được sử dụng ở đây với các pha tuần tự:

- Phân tích và đặc tả yêu cầu
- Thiết kế
- Implementing và kiểm thử đơn vị
- Kiểm thử

- **Hỏi ý kiến khách hàng**

Hỏi ý kiến khách hàng về sản phẩm để chỉnh sửa hay thêm tính năng ở các vòng xoáy sau này.

4.2 Ưu điểm

Có thể thêm tính năng hay chỉnh sửa ở các pha sau (Tính linh hoạt)

Mô hình xoắn ốc được thiết kế để có thể thêm tính năng hay chỉnh sửa ở các vòng xoắn tiếp theo dựa trên phản hồi ở pha trước. Thêm vào đó, bằng cách phân tích và hạn chế các rủi ro, mô hình có thể quản lý những thay đổi, bổ sung phát sinh dễ dàng hơn.

Dễ dàng ước chừng chi phí hơn

Mô hình xoắn ốc luôn có bước lên kế hoạch và phân tích và hạn chế rủi ro ở từng vòng xoắn, cùng với tính linh hoạt giúp tiết kiệm được chi phí. Ở từng vòng xoắn cũng có nhận phản hồi từ khách hàng để tinh chỉnh lại chi phí cho phù hợp.

Các tính năng được thêm vào một cách có hệ thống

Không phải ngẫu nhiên các tính năng được chọn phát triển ở vòng xoắn trước hay sau. Chúng ta sẽ làm các tính năng cốt lõi (core) trước, sau mới đến các tính năng ở mức trung bình (medium level), cuối cùng là các tính năng ít sử dụng.

Như vậy, khách hàng cũng sẽ sớm trải nghiệm và đánh giá các tính năng cốt lõi để có thể chỉnh sửa nếu cần.

Kết thúc từng pha bằng hỏi ý kiến khách hàng

Điều này có thể trực quan hóa cho khách hàng thấy được sự tiến triển của dự án và có thể đưa ra ý kiến sớm nhất có thể.

4.3 Nhược điểm

Nguy cơ vượt quá ngân sách hay chậm tiến độ

Việc mỗi vòng lặp có thêm các tính năng được chỉnh sửa hay bổ sung có thể dẫn đến dự án vượt khỏi ngân sách, kế hoạch ban đầu.

Việc đánh giá rủi ro yêu cầu sự chuyên môn cao, và nếu không đánh giá chính xác thì có thể dẫn đến việc dự án vượt quá ngân sách, chậm tiến độ.

Chỉ phù hợp với các dự án lớn

Được phân tích ở phần bên dưới

4.4 Khi nào sử dụng

Mô hình xoắn ốc thường sử dụng cho các hệ thống lớn, yêu cầu nhiều thay đổi.

Các hệ thống càng lớn thì rủi ro cao dẫn đến chi phí cho rủi ro lớn, ko còn chi phí phát triển, software fail. Cần phải có chuyên gia về rủi ro, quản lý dự án thâm niên mới có thể dự đoán và hạn chế rủi ro.

Do đó, *mô hình xoắn ốc* không sử dụng cho các hệ thống vừa và nhỏ bởi rủi ro ít, nên nếu sử dụng chỉ làm tăng chi phí, thời gian.